

A múlt kísértetei s a jelen kísérletei

Három könyvheti kiadványról

A Magvető és a Szépirodalmi Kiadó 1957-ben indult, s fölöttébb ügyetlenül megtervezett Krúdy-életmű sorozata több évi szünetelés után most jutott el a befejező kötetig: végre megjelent *A tiszaeszlári Solymosi Eszter*. A tizenkilencben „kompromittálódott” Krúdy részéről nagy személyes bátorság kellett ahhoz, hogy a *Magyarország* c. polgári napilapban 1932-ben terjedelmes dokumentumregényben foglalkozzék az esztelen eszlári vérváddal. Nem véletlen, hogy a regény az egyre erősödő fasizmus időszakában könyvvalakban már nem látott napvilágot. — Annál különösebb, hogy a felszabadulás után sem került rá sor. Nyilván azért, mert a hírhedt pórnek még ilyesféle irodalmi fölemiegetését sem tartottuk kíváncsnak s Krúdy művében, épp a hitelesség kedvéért az egykori „terhelő” adatok, a vizsgálat különféle ellentmondásai, zsákutcái, tisztázatlan kérdései is mind benne vannak, az úgy haladó szereplőinek helytelen állásfoglalásaival, taktikai hibáival együtt. (Pl. nem volt szerencsés, hogy a Pestről Nyíregyházára utazott főügyész-helyettes egy pillanatra sem titkolta kétségeit az egész „vádát” illetően, mert ezzel fegyvert adott azok kezébe, akik a jogásztól pártatlanságot vártak...) Krúdy, ha ugyanígy, pillanatra sem titkolja a saját, a pórt elítélő véleményét, a vérvádat igazolni látszó körülményeket is érzéketlenül bemutatja — éppen azért, hogy megmagyarázza, miként konstruálhattak ilyen „ügyet”. Különben is, mindvégig a dzsentri szemével nézi az egész kérdést, így tekint „zsidókra”, „tótokra” — de mindig elkülöníti magát az uralom szemléletétől, amely efféle pörökre vezethet. A dolgokat teljes bonyolultságukban mutatja: rámutat a megye urainak korlátoltságára, sőt gonoszságára, ugyanakkor belülről ábrázolja őket, elismeri némelyek szubjektív jószándékát, életformájuk szépségét, gazdasági helyzetük nehézségeit és így tovább. A szerencsétlen, meghurcolt izraelitákat pedig, bármennyire pártjukon áll is, nem igyekszik hősként ábrázolni s azt sem leplezi el, hogy ez a kelet-magyarországi falusi zsidóság akkor még csak az első lépéseket tette meg az „asszimiláció” útján, s nemcsak válaszában, hanem egész etnikumában más, mint a magyar vidék parasztsága.

Krúdy sokszor összekötő a mikszáthi anekdotázás és a Márai-féle intellektuális locsogás között — s mindkettőt sokszor magasabb írói színvonalon realizálja, mint előde vagy utóda. Ebben a műben az anekdotikus hang: az ábrázolt alakok irányában a megértő emberség eszköze, az olvasó iránt pedig az érthetőség, mulattatás módszere. A finom megfigyelések, hangulati rajzok, aprólékos jellemzések pedig mind-mind az elhitetés, a minél hitelesebb érzékeltetés, a valóságábrázolás eszközei. Minddel él Krúdy, de ebben a regényében soha vissza nem él — min-

den művészi bravúr alá van rendelve a mondanivalónak: meg akarja eleveníteni a kort, az akkori Szabolcs megyét, földbirtokosokat és parasztokat, felvilágosult, polgárosult ügyvédeket és szegény falusi hitsorsosait, fölidézni azt a légkört, amelyben a szégyenletes pörre sor kerülhetett. S mindez tökéletesen sikerül neki, ezért lesz műve írói remeklés, de a megelevenítésén túl — s ezt is mindig írói eszközökkel — mindig értelmez, magyaráz, megértet is: megrajzolja az egész história osztályhátterét, gazdasági viszonyait, plasztikusabban és (éppen mert művészi eszközökkel teszi) hatósosabban, mint ahogy azt egy történelmi vagy szociológiai elemzés teheti.

Krúdy Gyula: A tiszaeszlári Solymosi Eszter. Magvető. 603 oldal, kötve 36 Ft.

★